

‘Punk’, autogestió i mala hòstia: memòria contracultural de Barcelona

La ràbia del moviment 'punk'; la irreverència del còmic 'underground'; l'apropiació de la cultura als barris; l'esperit llibertari del moviment 'okupa'. De la mà dels seus protagonistes, CRÍTIC rescata la memòria de quatre terratrèmols contraculturals que van sacsejar Barcelona entre el 1979 i els inicis del segle XXI. Quin llegat han deixat a la ciutat els moviments culturals alternatius d'aquelles dècades?

Text: Joan Carbonell / Fotos: Ivan Giménez

Als anys vuitanta, Catalunya i tot l'Estat van viure una gran crisi, amb múltiples facetes: econòmica, política, social... Tapada pel relat triomfalista de la Transició, la crisi econòmica i la reconversió industrial van generar grans bosses d'atur (un 20% a la Barcelona del 1985). La joventut, filla del 'baby boom' del 'desenvolupisme', va patir durament les conseqüències d'aquest context, al qual s'hi va sumar una altra epidèmia: l'heroïna.

Segons l'historiador Kike Tudela, els moviments culturals de l'època "estaven impregnats d'una sensació de crisi molt profunda que va fer que una gran part de la ciutat abraçés els Jocs Olímpics de Pasqual Maragall com una taula de salvament. Aquesta realitat confluïa amb un procés de **criminalització de la joventut, amb l'estigma de la droga i de la delinqüència**. El poder tenia una incapacitat de bregar amb grans sectors de la població ociosos, sense feina. Es tractava d'una Barcelona molt conflictiva en què una gran part d'aquesta rebel·lia va intentar ser canalitzada a través de l'esperit olímpic. L'èxit de la generació de mitjan anys noranta va ser saber reconnectar amb tota la mala hòstia d'abans de les Olimpíades. Aquesta generació és la que va protagonitzar el moviment 'okupa' i el moviment antiglobalització".

Sota el conformisme oficial, va néixer una Barcelona elèctrica. Elèctrica com les cançons 'punk' d'un minut, com la gent de Nou Barris sabotejant i ocupant l'asfaltadora, com els electroxocs del casc del 'quinqui' frenopàtic Makoki, com les 'okupacions' successives contra la quotidiana guerra de baixa intensitat. Quatre terratrèmols contra l'obediència disposats a qüestionar-ho tot, disposats a assumir les conseqüències de dir i fer a parts iguals.

‘Punk’: la ràbia del jovent sense futur

"La gent del poble comentava l'endemà que uns 'punks' havien tocat al manicomi i havien fet tornar bojos els bojos", explica la Silvia Escario, cantant d'[Último Resorte](#). Era l'any 1979. El grup va debutar als escenaris al manicomi de Sant Boi del Llobregat. **El 'punk', nascut a Anglaterra com a resposta desesperada de la joventut sense futur, havia trobat el seu lloc a Catalunya.** Amb el Juanito, la Rosa, l'Strong i el Peter, la Silvia va crear a Barcelona Último Resorte. Ja no era només el 'rock' contundent o experimental de La Banda Traperera del Río, de Basura o de Mortimer; ara es tractava de traslladar l'actitud desafiant a totes les facetes de la vida. Ells, Frenopaticss, Clinic Humanoids, Shit S.A., Anti/Dogmatikss o L'Odi Social protagonitzarien mil i una anècdotes on la

moral i l'ordre establert trontollaven per un segon. Un exemple, l'estrena de la pel·lícula dels Sex Pistols al cinema Novedades. El Cirera dels Frenopaticss ens explica a 'Harto de todo' —[crònica imprescindible](#) d'aquell moviment escrita per Jordi Llansamà— que la projecció va acabar en disturbis.

La joventut que sortia de la dictadura estava desenganyada de les promeses de la Transició i de l'esquerra antifranquista. Per què va fer-se 'punk', la Silvia? "La meua causa, per la qual he pagat totes les culpes, ha estat la moralitat. Jo em passava el dia follant al carrer, en els descampats, als lavabos, 'morrejant' noies tot i no ser lesbiana, només per provocar els normals, perquè ens havíem proclamat anormals, i **el que sempre ha molestat més ha estat transgredir la moralitat**", explica.

L'estètica 'punk', amb la seva roba i pentinat, feia visible la ràbia dels 'punks' contra una societat hipòcrita

Pels 'punks', l'estètica era fonamental. Amb la seva roba i pentinat feien visible la ràbia que tenien contra una societat hipòcrita. La provocació arribava a tal nivell que la primera onada 'punk' utilitzava esvàstiques i banderes espanyoles —emulant l'ús de la 'Union Jack' (bandera del Regne Unit) dels 'punks' anglesos— per provocar tant la dreta com l'esquerra.

A poc a poc, Barcelona es va anar omplint de joves 'punks' que compartien carrers amb 'skinheads', 'rockers', 'hippies' tronats i tota la vida marginal de Barcelona. Tenien els seus locals i bars: el Fantástico, el Café Volter, el Texas, l'Abacadabra. Explica la Silvia: "El nostre era el carrer, els bars de mala mort, la 'mala gent', els perdedors, les putes, els alcoholitzats; ells eren la nostra millor companyia. **Estàvem connectats amb tots els països del món a través de la música sense que existís Internet**, compartíem la nostra pròpia música i allò no era 'pirateig': era donar-nos suport els uns als altres".

Cap a principis dels vuitanta, el discurs polític del 'punk' va augmentar amb la influència dels britànics Crass

Cap a principis dels vuitanta, la influència del grup britànic [Crass](#) va fer augmentar el discurs polític del 'punk'. La seva contundent sonoritat, el seu pacifisme i la seva aposta radical per l'anarquisme van deixar petjada. Als Estats Units, el 'punk' va viure una evolució cap al 'hardcore': música més frenètica i una proposta cap a l'acció política. Grups de Barcelona com [Subterranean Kids](#) o GBR en són un exemple.

La Silvia afirma que **el 'punk' segueix viu amb nous grups joves**. Sobre els canvis que ha experimentat Barcelona, parla clar: "Institucionalitzar la ciutat per convertir-la en el que és ara amb la gentrificació: una ciutat sense ànima, una ciutat només per als rics i tota la resta, al carrer a fer el captaire o a viure en pobles llunyans. Jo li posaria una bomba nuclear a la Sagrada Família, esborraria de Barcelona tots els rastres de Gaudí i així deixarien de tocar-nos la 'polla' i els guiris deixarien de venir a veure simis". I acaba preguntant-se: "Com es pot fer una marca del nom d'una ciutat si no és per robar-li la ciutat a tots els ciutadans? Això és el que estan fent: robar".

Còmics per a supervivents

Si hi ha un còmic que representava aquest esperit 'punk' de l'època era el futurista [RanXerox](#). La

Lubna, una noia de 12 anys hiperviolenta, amoral i sàdica, vivia tota mena d'aventures delirants amb el seu ciberneta esclau RanXerox. Ciència-ficció, drogues, violència i sexe explícit sortien de la ploma dels italians Tamburini i Liberatore. Històries com aquestes es podien llegir a **'El Víbora', revista de periodicitat mensual que va esdevenir la gran referència del còmic underground dels vuitanta a Espanya**, amb tiratges de fins a 80.000 exemplars.

El còmic 'underground' i la contracultura havien aparegut a l'Estat als convulsos

setanta de la mà d'['El Rollo enmascarado'](#), amb Mariscal, Nazario i els germans Farriol, la [revista 'Star'](#) i ['Ajoblanco'](#). Una tradició cultural amb origen als EUA, on les historietes de Robert Crumb ('El gato Fritz', 'Mr. Natural'...) i de Gilbert Shelton (els 'Freak Brothers') parlaven de sexe, de drogues i de política sense embuts, i tenien un protagonisme rellevant. El dibuixant, i protagonista indiscutible d'aquella 'moguda', Nazario, resumeix l'esperit del còmic 'underground' al documental ['Solo para supervivientes'](#): "Ha de gaudir de plena llibertat d'expressió, ha de ser autoeditat i ha de distribuir-se per vies alternatives".

Les històries de ['Makoki'](#), d'['Anarcoma'](#) o de 'Peter Punk' van encaixar sorprenentment en la societat d'aquella època. Amb totes aquestes històries, l'any 1979, va sorgir ['El Víbora'](#), una revista que triomfava més enllà dels quioscs (va ser tot un èxit a les presons). "La intel·lectualitat i la cultura progre de l'època no tenien en consideració els qui veien com un grup de penjats i drogoaddictes. La cosa va canviar amb el cop d'Estat de Tejero", explica Emilio Bernárdez, editor de [La Cúpula](#), editorial dedicada al còmic 'underground' i alternatiu que va llançar la revista. 'El Víbora' va ser la primera publicació a editar-ne un número especial una setmana després del cop.

Emilio Bernárdez: "Sense la provocació seríem a l'època franquista però sense Franco"

Guionistes com Onliyú, dibuixants com Alfredo Pons, Max, Nazario, el seu editor Josep Maria Berenguer i molts altres feien consells de redacció que acabaven als bars a altes hores de la nit. Emilio Bernárdez ens parla d'aquells anys: **"Nosaltres fèiem el que volíem, no intentàvem fidelitzar ningú. Elaborar un pla de màrqueting era per a nosaltres una concessió al capitalisme. El que publicàvem era autèntic"**. Després de dos o tres anys d'èxit, la revista va tenir conflictes amb els dibuixants, els quals van arribar a fer una vaga per millorar les seves condicions salarials. Tal com expliquen els seus protagonistes al documental 'Solo para supervivientes', la vaga es va guanyar, però des d'aleshores el bon rotllo de la redacció ja no va ser el mateix. La revista va travessar els vuitanta i després els noranta amb la introducció del 'manga' japonès i amb firmes pròpies d'aquella època, com Miguel Ángel Martín, Mauro Entrialgo o Álvarez Rabo. També amb portades eròtiques. Malgrat això, la revista es trobava sense rumb: no quedava clar quin era el seu públic. No reconnectava amb les generacions dels orígens ni aconseguia fidelitzar un públic jove com feien altres fanzins i revistes.

Emilio Bernárdez també ens parla d'altres raons: "Coses que nosaltres demanàvem, com el respecte per gais, 'trans' i lesbianes, es van anar normalitzant socialment, però també, al mateix temps, la gent s'ofenia amb tot i va perdre el sentit de l'humor. Ha estat un procés progressiu i massa suau per adonar-te'n. Quan n'ets conscient, ja hi estàs atrapat. **Actualment hi ha historietes antigues que no m'atreveixo a publicar**". I conclou: "Amb una historieta de clàssics com Peter Bagge o Robert Crumb et podrien ficar a la presó. No són capaços d'entendre que l'art és transgressor. Has de provocar! Amb la provocació vam aconseguir certs avenços. Sense la provocació no hauríem avançat: seríem a l'època franquista però sense Franco".

Autogestió on acaba la ciutat

El 1976, als barris de Trinitat Nova i de Roquetes, a l'extraradi de Barcelona tocant a Collserola, l'Ajuntament de Barcelona va instal·lar una planta de producció d'asfalt. L'any següent es van dur a terme **mobilitzacions veïnals i també una acció de sabotatge de la planta**. Aquesta va quedar inutilitzada i finalment els veïns van decidir ocupar-ne les instal·lacions. Eren barris de classe treballadora amb persones arribades de tot l'Estat, desatesos completament per les administracions i amb mancances de tota mena. Barris on tenir un espai per trobar-se i gaudir del lleure de manera autoorganitzada era impossible. Així va néixer l'[Ateneu Popular de 9 Barris](#). "Aquí no fèiem contracultura: fèiem el que nosaltres volíem fer". Ho explica l'Aurora Álvarez, veterana de l'Ateneu Popular de 9 Barris coneguda per 'Yoyi': "Tenir un espai físic amb moltes possibilitats va donar peu a fer lligams amb altres col·lectius i persones que, a la ciutat, volien fer coses diferents sense tenir espais on desenvolupar-les".

El circ, una de les senyes d'identitat de l'Ateneu, hi va arribar per casualitat, quan els artistes de carrer de la ciutat buscaven espais on assajar a l'hivern. Una cosa va portar a l'altra i els nens i nenes del barri que s'acostaven a l'Ateneu van començar a al·lucinar amb els trucs dels artistes i a enganxar-se als malabars. "**De seguida vam veure la potencialitat del circ per treballar amb aquests 'nanos' que fora de l'escola no tenien activitats**", diu la Yoyi, "i a partir d'aquí es va crear l'embrió de l'escola de circ". Aquest era l'esperit de l'Ateneu: "Nosaltres acollíem totes les activitats que volguessin utilitzar el nostre espai. Sempre que no hi hagués partits ni empreses darrere".

L'Ateneu de 9 Barris va aglutinar militants d'esquerres desencantats amb les organitzacions massa jeràrquiques i verticals

L'Ateneu no va estar al marge de les lluites polítiques i socials dels vuitanta i dels noranta. Va acollir i donar suport al moviment d'insubmissió al servei militar Mili KK i a la solidaritat amb la Nicaragua sandinista. També va ser un dels pocs col·lectius que van ser crítics amb els Jocs Olímpics del 1992. Kike Tudela, historiador i membre de la comissió de memòria, ens explica que **l'Ateneu va aglutinar molts militants d'extrema esquerra desencantats amb el funcionament de les organitzacions**, massa jeràrquiques i verticals, i amb el resultat de la Transició. Segons Tudela, "és per això que l'element autogestionari i assembleari va ser molt present a l'inici. La recaptació d'una de les primeres festes que es fan a l'Ateneu va anar a parar a la caixa de resistència de la vaga de la fàbrica Roca de l'any 1977, la vaga feta des de l'autonomia obrera més important d'aquells anys".

L'any 1989 es va arribar a un acord amb l'Ajuntament de Barcelona per habilitar l'equipament. Malgrat això, la Yoyi ens explica que "l'autogestió forma part de l'ADN de l'Ateneu i l'aportació de les administracions públiques no pot superar el 50% del pressupost". I el futur? "L'any 1977 estava tot per fer i l'any 2018 no queda gaire per fer", afirma la Yoyi. "Hem d'aprendre a deixar de fer coses que es fan per donar oportunitat a coses que no es fan: aquest és el repte." Però l'Ateneu ha fet escola i a la ciutat han aparegut projectes còmplices, com l'**Ateneu L'Harmonia**, a Sant Andreu; **Can Batlló**, a Sants, o l'**Ateneu La Base**, al Poble-sec.

'Okupar', alliberar

Joni D explica al seu llibre '[Que pagui Pujol!](#)' que la primera 'okupació' explícitament política de Barcelona, seguint la idea del moviment 'squatter' de la resta d'Europa, es va fer el 7 de desembre de 1984 al carrer del Torrent de l'Olla, 41. Joves del barri, on també hi havia 'punks', van fer-ho amb

la col·laboració de gent de l'Ateneu Llibertari de Gràcia. L'okupació', en què el mateix Joni va participar, denunciava la **manca d'espais per a la cultura juvenil i va acabar en un desallotjament ràpid i desmesurat**. Després d'això, l'extensió del moviment va anar creixent lentament. No va ser fins a l'any 1996, amb l'okupació i el desallotjament del Cinema Princesa a la Via Laietana, que es va donar el tret de sortida al període més intens del moviment 'okupa' a Barcelona. L'Assemblea d'Okupes de Barcelona coordinava la majoria del moviment, que es va començar a diversificar, tant a escala de barris com ideològicament: llibertaris, esquerra independentista, autònoms o comunistes també 'okupaven' com a eina política. Més tard vindrien **L'Hamsa**, a Sants; **Les Naus**, a Gràcia; **La Rimaia**, a Sant Antoni, i altres cases 'okupades' per tota la ciutat. Hi ha projectes que encara perduren després d'aferriades lluites contra el seu desallotjament: **Can Vies**, també a Sants; **Can Masdeu**, a Collserola; o **La Casa de la Muntanya**, al barri de la Salut. Tampoc no podem oblidar l'impacte de l'okupació a les diferents PAH amb les seves obres socials: blocs de pisos propietat dels bancs ocupats per víctimes de la violència immobiliària.

Una de les experiències més creatives, ja als 2000, va ser Miles de Viviendas. Marc Sempere, músic, cineasta i activista, i Pepe Rovira, actor accidental i militant de moviments autònoms com Espai en Blanc, són els protagonistes de la pel·lícula '[El taxista ful](#)', una de les expressions culturals més interessants d'aquest moviment, una ficció documental sobre un cas real: un home a l'atur (Pepe Rovira) feia de taxista amb taxis aliens quan els taxistes descansaven. En acabar la jornada, tornava el taxi amb uns quants bitllets per la benzina i pel desgast del cotxe. Al film, el taxista, totalment abandonat per la societat i amb una sentència de presó a sobre, troba el suport del Marc (Marc Sempere), un activista dels moviments anticapitalistes, antiautoritaris i 'okupes' de Barcelona. La pel·lícula segueix el viatge del taxista José pels moviments alternatius de la ciutat. Finalment, el José acaba vivint a Miles de Viviendas, al passeig de Joan de Borbó. El film, dirigit per Jo Sol, té un aire col·lectiu i anònim.

Des del moviment Miles de Viviendas es va ocupar simbòlicament des del Fòrum de les Cultures fins a la comissaria de la Via Laietana

Marc Sempere ens explica que "Miles de Viviendas va començar ocupant espais de l'Ajuntament per denunciar la seva hipocresia, ja que cedia infraestructures per a la guerra de l'Iraq. **Eren assemblees de molts colors: veïns, 'okupes' més clàssics, gent de diferents moviments...**". Per a en Marc, "una de les singularitats més importants és que no en dèiem 'okupar' sinó 'alliberar', per no caure en l'endogàmia de certs 'okupes' de l'època".

En finalitzar el cicle de lluites contra la guerra, i amb una bombolla immobiliària que havia fet escalar els preus de l'habitatge, va néixer Miles de Viviendas amb una ocupació de dos dies al Turó de la Peira prèvia a una altra al carrer de Sardenya, 43: "Vam ocupar les oficines de l'empresa tecnològica militar Indra, també **vam organitzar l'ocupació via marítima del Fòrum de les Cultures o el May Day**, on vam ocupar la comissaria de la Via Laietana". El factor sorpresa d'aquestes accions era la festa i la música que les acompanyava, i també un desafiament al llenguatge de l'esquerra tradicional i la col·laboració amb projectes d'inspiració situacionista com "[Yomango](#)" o "Dinero gratis".

"Vaig tenir la sensació que els meus problemes econòmics, laborals i sexuals eren col·lectius", hi afegeix el Marc: "Vaig viure la sensació que el teu pes existencial no només és un problema teu, sinó que és comú". Tot plegat apareix a 'El taxista ful', com ens explica el Pepe: "Jo Sol ens va donar l'oportunitat de plasmar en una pel·lícula aspectes que estàvem treballant teòricament i pràcticament en diferents col·lectius de la ciutat: la crítica als diners, a la feina, a l'Estat... El que

teníem clar era que no volíem fer un pamflet. Volíem mantenir una autocrítica cap a nosaltres mateixos: No érem els salvadors del món. **Que reflexionéssim i penséssim no ens situava per sobre de ningú**”.

L’Ordenança cívica va suposar el marc legal idoni per castigar amb duresa el moviment ‘okupa’

L’encara vigent Ordenança cívica, que des del 2005 regula els usos de l’espai públic, va suposar el marc legal idoni per castigar amb duresa aquesta dècada de moviment ‘okupa’. Malgrat això, el seu impacte a la ciutat va ser molt gran. L’alcaldessa actual, Ada Colau, i la regidora de Ciutat Vella, Gala Pin, hi van participar activament.

“Avui som totalment previsibles”, conclou el Pepe: “Es produeix una curiosa i perillosa dislocació. D’una banda, la taula de reivindicacions del moviment social inclou tot tipus de sensibilitats; de l’altra, l’Estat cada vegada té menys a oferir més enllà de l’aparell repressor. Diguem que apoderats demanem el cel, mentre preparen la nostra tomba. **Qui es posa avui a pensar sobre el treball, els diners, la funció última de l’Estat, la robòtica, el comunisme, el progrés o el significat actual de la paraula ‘ciutadania’?** Què significa la paraula ‘contracultura’?”.